

Preferenčni glas za okrepitev strankokracije!?

Ali imamo državljani možnost, da politične stranke in oblast nasploh o teh dveh slabostih vsaj nekoliko poučimo na posvetovalnem referendumu o preferenčnem glasu?

Miran Mihelčič, 23.05.2024

Kot državljan ob ukrepih in pobudah posvetovalnega referendumu pogrešam dvoje: več samoomejevanja pri uporabi oblasti in večjo družbeno odgovornost.

Pri oblikovanju volilnega sistema so pri nas in še marsikje kljub donečim besedam o demokraciji v ospredju predvsem konkretni interesi političnih strank – strankokracije. Tem se včasih pridružujeta še samoljubje pri zagovarjanju modela sistema volitev, ki ga je nekdo predlagal, ali trmasto nasprotovanje predlogom drugih. Posledica so ponavadi le manjše lepotne spremembe veljavnega sistema, ki bistveno ne povečajo vpliva volivcev na izbiro poslancev. Da naj bi šlo prav za to povečanje, nas bodo seveda poskušali prepričati tudi predlagatelji volilnega sistema s preferenčnim glasom, o katerem se bomo državljani Slovenije izrekli 9. junija 2024.

Ob – glede na pomen za demokracijo – nedvomno premalo izpostavljeni napovedi posvetovalnega referendumu o uvedbi preferenčnega glasu za volitve v Državni zbor (DZ) Republike Slovenije zato državljanom predlagam, naj se ob naslednjih opozorilih temeljito zamislijo. Če si dovolim sklepati po dosedanjih razlagah zagovornikov tega sistema, bi ponudniki tega modela veljavni sistem volitev po državah v evropski parlament bolj ali manj preslikali v volitve v naš DZ po sedanjih volilnih enotah. Opozoriti kaže, da gre za spremembo, ki bo imela opaznejši vpliv le na izbiro kandidatov znotraj strank in komaj opaznega na razmerje glasov za politične stranke. Ta sistem pa pripomore zelo malo in posledično premalo k povečanju demokratičnosti v naši družbi, če to razumemo kot povečanje vpliva (neodvisnih) volivcev v vseh korakih volilnega procesa in nadzora nad delovanjem DZ. Zato vsaj sam trenutno zatišje oziroma pomanjkanje razprav o vsebini te spremembe dojemam kot že znano politično taktiko, ko nekaj spreminjamo z namenom, da pravzaprav vsebinsko ne bi česa bistvenega spremenili.

Igro političnih interesov v Sloveniji opazujem in v njej (ne)hote tudi aktivno sodelujem že od jesenskih mesecev leta 1989, ko so se stare in nove politične sile na sejah skupine za pripravo sistema prvih demokratičnih volitev po letu 1945 trudile uveljaviti njim primerno volilno zakonodajo. Stare so se (neprevidno) zavzemale za večinski sistem volitev v družbenopolitični zbor Republike Slovenije, nove pa za sorazmerni. Za »načelnimi« stališči so »bile« računice enih in drugih glede pričakovanih izidov po enem ali drugem sistemu, ki pa glede na takratni obstoj še dveh zborov, zbora občin in zbora združenega dela, niso imele take teže, kot je danes v primeru enega (samega) DZ. Ob poslušanju utemeljitev enih in drugih sem se sam takrat kot član ustavne komisije delegatske skupščine v obdobju 1986–1990 v razpravi zavzemal za kombinirani volilni sistem, a pri gorečnosti ostalih, ki so razmišljali predvsem o izidih, moje mnenje o potrebni večji moči volivcev seveda ni prišlo do izraza. Takratne volitve v vse tri zборе so dale na srečo kakovosten izid, ki je vodil do osamosvojitve.

Volitve v DZ leta 1992 pa so bile že izvedene po sorazmernem volilnem sistemu, ki je pozneje doživel sicer še manjše spremembe, a je Slovenijo s svojo skoraj izključno strankarsko zasnovo popeljal ne le v dolgo obdobje politične napetosti med levico in desnico, ampak je vodil tudi v slabše kadrovske sestave DZ. Ta sestava je postala žrtev in dejavnik povečevanja moči političnih strank ter predvsem njihovih vodstev na račun civilne družbe, saj sistem v praksi pravzaprav onemogoča tako kandidiranje kot izvolitev njenih predstavnikov, torej od strank neodvisnih poslancev. Ob taki sestavi DZ so interesi strank, še posebno strankarskih aparatčikov, začeli prevladovati nad potrebami prebivalstva ter načenjati temelje socialne in pravne države. Škodljivi procesi so potekali tako v parlamentu kot na drugih področjih družbenega delovanja, pri čemer mislim predvsem na nedomišljeno in premalo pošteno ter spodbudno privatizacijo družbene lastnine, ukinitve Službe družbenega knjigovodstva (SDK) ter s tem povezano razprodajo in propad številnih podjetij.

Nekateri državljani, vključeni v različne oblike civilne družbe, s(m)o po letu 1993 hoteli za odločanje o nadaljnji smeri družbenega razvoja ponuditi koristne pobude na različnih področjih, a s(m)o bili preslišani. Ena najaktivnejših oblik je bil Slovenski razvojni svet, ki ga je vodil **Janvit Golob**, pozneje tudi član državnega sveta. Med pobudami Slovenskega razvojnega sveta je bil leta 1994 tudi predlog kombiniranega volilnega sistema (KVS), ki ga je posvojil, izpopolnil ter na referendumu decembra leta 1996 ponudil državni svet. Ta predlog s ponujeno stvarno možnostjo kandidiranja in izvolitve od strank neodvisnih poslancev pri strankah že takrat ni naletel na prijazen sprejem. Strankarski aparati na levi in desni so ta predlog z eno samo izjemo sprejeli skoraj kot napad na politični oligopol strank in s svojima nasprotnima predlogoma jim je uspelo to pobudo »demokratsko« izigrati.

Strahovi civilne družbe glede škodljivosti političnih posledic, ki jih dolgoročno povzroča strankarsko naravnani volilni sistem, so se potrjevali in so, žal, še vedno povsem upravičeni. Zato ne sme čuditi, da so si predvsem na pobudo pokojnega prvega predsednika državnega sveta **Ivana Kristana** avtorji predloga KVS iz leta 1994 ponovno prizadevali za uveljavitev KVS. Ta prizadevanja Zveze društev upokojencev Slovenije z več kot 5700 podpisi so leta 2014 takrat v DZ nenačelno – če se sklicujemo na siceršnja demokratična gesla leveice – zaustavili namreč predvsem poslanci koalicije leve sredine, ki je sestavljala vlado **Mira Cerarja**.

In zdaj v sedanost. Civilna družba, ki se zaveda nevarnosti posledic razdelitve političnega telesa na dva nasprotujoča si pola, je v eni svojih organizacijskih oblik, Sinteze, leta 2020 s ponudbo nove različice KVS obnovila prizadevanja za boljši, do državljanov prijaznejši volilni sistem. Pri tem je v zvezi s kakovostjo KVS treba poudariti predvsem naslednje: prvič, neodvisni kandidati pridobijo stvarno možnost kandidiranja z manjšim številom zahtevanih podpisov podpore v volilnem okrožju kot zdaj; drugič, gre za dvokrožni sistem volitev, kadar v prvem krogu nihče od kandidatov ni dobil absolutne večine in je zato treba v drugem krogu izbirati med kandidatoma, ki sta v prvem krogu dobila največ glasov; tretjič, vsak volivec pa ima v prvem krogu na razpolago dva glasova, enega za podporo posameznemu neodvisnemu ali strankarskemu kandidatu, drugega za podporo eni od strank; četrtič, ustrezno se upošteva območno načelo; petič, v večini obdobja med dvema rednima obdobjema volitev se v primeru odstopa ali odstavitve poslancev izvedejo nadomestne volitve; šestič, odpre naj se možnost odpoklica poslancev, ki ne delujejo skladno z volilnimi

obljubami, po tistih, ki so jih izvolili. Brez take možnosti nadzor volivcev nad upravljanjem države v času veljavnega mandata poslancev praktično ne more biti učinkovit.

Seveda je tudi tej različici KVS nasprotujejo vsi tisti, ki v političnih strankah vidijo vrhunski dosežek demokracije, torej predvsem v vodstvih političnih strank samih. Namesto takega volilnega sistema (KVS), ki bi zagotovil višjo raven demokracije, izboljšal sestavo DZ in zmanjšal politične napetosti, državna politika državljanom ponuja referendum o volilnem sistemu, ki je torej (skoraj?) enak sistemu volitev v evropski parlament. Ob taki ponudbi se je treba vprašati, zakaj vse države Evropske zveze ne sledijo temu modelu, ter pridobiti in predstaviti izkušnje tistih, ki ga uporabljajo.

Odgovor na to bodo – vsaj tako upam – dali njegovi predlagatelji. Sam sem prepričan, da njihov odgovor ne more odtehtati prednosti KVS za volitve v okviru države, kjer bi si državljani želeli sprotne nadzora nad delom »njihovih« poslancev, čeprav so ti – vsaj po ustavi – predstavniki vsega ljudstva. Najboljši dokaz za to mojo trditev o prednostih KVS je izjava nekoč visokega politika ene vodilnih strank, da je »težava« KVS v njegovi preveliki poštenosti.

V tem prispevku je seveda nemogoče nanizati podrobnosti primerjave med »sistemom preferenčnega glasu« in KVS. Državljanje pa bi bilo vendarle treba spomniti na to, da bi KVS pri »preslikavi« izidov z naših občinskih volitev v primerjavi s »sistemom preferenčnega glasu« bolje deloval tudi na republiški ravni. Vemo, da smo bili na občinskih volitvah priča tako velikim deležem izbranih neodvisnih – berite: nestrankarskih – občinskih odbornikov kot velikemu številu izvoljenih od strank neodvisnih županov.

V prid KVS ob delih nekaterih domačih avtorjev (**Ciril Ribičič**, **Anže Logar**) govori tudi sijajno delo **Emonna Butlerja** (*Pravica do javne izbire*, Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, Ljubljana, 2017), v katerem avtor ugotavlja, da naj med kandidati v drugem krogu zmaga tisti, ki je manj odbijajoč za večino. »To pa kaže, da je nekaj dobrega na volilnih sistemih, ki so odvisni od ponavljajočih se krogov glasovanj« (2017, 94).

Kot državljan ob ukrepih in pobudah vsake (naše) oblasti tudi ob predlogu posvetovalnega referenduma pogrešam najmanj dvoje: več samoomejevanja pri uporabi oblasti in večjo družbeno odgovornost. Ali imamo državljani možnost, da politične stranke in oblast nasploh o teh dveh slabostih vsaj nekoliko poučimo na posvetovalnem referendumu o preferenčnem glasu?

Da! Še preden sem prebral [prispevek Alija Žerdina \(Dan za pobalinščino, Delo, 29. aprila 2024, 7\)](#), sem razmišljal o tem, da naj bi ob zaželeni veliki udeležbi 9. junija 2024 glasovalci pri izrekanju o volilnem sistemu s preferenčnim glasom obkrožili odgovor NE in hkrati na glasovnico pripisali KVS. Le tako lahko vsaj poskusimo spremeniti 9. junij 2024 v pravi dan neposredne demokracije za daljše obdobje. Volivci naj se torej zavedajo, da bi glas za sistem s preferenčnim glasom pravzaprav le utrdil strankokracijo in nam še naprej ponujal škodljive politične zdrahe, ki nas pehajo v vse večje nezadovoljstvo in neučinkovitost. Si kaj takega vsaj volivci, ki nismo v strankah in predstavljamo približno 95 odstotkov volilnega telesa, želimo ali ne?

Prof. dr. Miran Mihelčič, ekonomist.

[Kaj morate vedeti o trojčku posvetovalnih referendumov](#)